

Šárka Prokešová

Rekonstrukce slavnostního kroje a možnosti její aplikace v praxi – 4. odborný seminář v Hustopečích

S rostoucím zájmem o krojové rekonstrukce, jež zaznamenáváme na hanáckém Slovácku, jižním Brněnsku i Znojemsku, jsme cítili potřebu uspořádat další, již 4. odborný seminář navazující na předchozí tři konference uskutečněné v Hustopečích v letech 2009 a 2013.

Dne 13. listopadu 2014 se v přednáškovém sále Městského muzea a galerie Hustopeče (dále jen MMG Hustopeče) sešlo přes 40 účastníků semináře z řad etnografů, historiků, zastupitelů obcí, pedagogů i studentů, tvůrců krojů, členů i vedoucích folklórních souborů, redaktorů, samotných nositelů krojů a zájemců o lidovou kulturu. Osm příspěvků podnítilo diskuzi, která probíhala až do večerních hodin. A otevřelo řadu nových otázek, možností spolupráce, příkladů, jak postupovat při rekonstrukcích krojů, i podnětů, jak se postavit k metodologii této stále se rozšiřující problematiky. Opět jsme sdíleli vzájemné zkušenosti a inspirace. Zase nám jeden den nestačil, a tak uvažujeme o založení pravidelných setkání, která jsou například v sousedním Rakousku inspirativním standardem.

Jak jsme se ke krojovým rekonstrukcím v MMG Hustopeče dostali, jsem již popsala ve sborníku Regionálního muzea v Mikulově v roce 2009.¹ Ve zkratce lze připomenout, že první pár rekonstruovaných slavnostních krojů hanáckého Slovácka představil realizační tým pod vedením vedoucí MMG Hustopeče, Mgr. Soni Nezhodové, Ph.D., v roce 2009 odborné i laické veřejnosti a odstartoval řadu projektů krojových rekonstrukcí pro soukromé osoby, folklórní a pěvecké soubory i obce. Autorkou realizací byla vždy profesionální restaurátorka a konzervátorka – Yveta Petrásková, jež má dnes již v Hustopečích krojovou dílnu. Kromě šití krojů se zabývá také rekonstrukcemi textilních technik a zapomenutých výrobních technologií, používaných v minulosti při zhotovování krojů, s důrazem na autentičnost postupů i materiálů, co možná největší přiblížení k původním technologiím. Kromě vysoké estetické hodnoty původních výzdobných technik (např. hanácko-slováckých výšivek, výroby prýmků, zdobení kožených opasek apod.) propaguje také co možná největší kvalitu, přirozenost a návrat k funkčnosti a praktičnosti původního lidového oděvu. Její výrobky jsou součástí naší etnografické expozice. Spolupracujeme s ní a sdílíme s ní odborná fakta, na něž pak navazují její realizace krojových součástek sloužící nejen návštěvníkům muzea, ale také k reprezentaci obcí, folklórních souborů i soukromým osobám. Taková spolupráce se nám nyní velmi osvědčuje.

Vrátím se však především k obsahu a průběhu konference. Celý seminář uvedl příspěvek PhDr. Blanky Petrákové z Muzea luhačovického Zálesí, která má již řadu velmi fundovaných a úspěšných projektů krojových rekonstrukcí za sebou. To ona stála na počátku našich aktivit, když podnítila ředitelku hustopečského muzea svou úvahou o tom, proč neukážeme návštěvníkům hustopečského muzea reálně, z čeho hanácko-slovácký kroj vyšel, k realizaci prvních projektů. Vždy se s námi ochotně podělila o své zkušenosti a dodávala nám nejen inspiraci, ale také odvahu a víru při našich začátcích. Na semináři tentokrát představila svoje projekty soudobých rekonstrukcí tradičních lidových oděvů ve Vlachovicích a Vrbětčích.

Pro odborníky i znalce naší tradiční lidové kultury jistě v současnosti platí za pojem firma Modrotisk Olešnice, jak se sama nazývá – poslední původní dílna modrotisku

¹ SEIFERTOVÁ, Šárka: Rekonstrukce slavnostního kroje na hanáckém Slovácku představená na odborném semináři v Hustopečích, RegioM. Sborník Regionálního muzea v Mikulově, roč. 2009, s. 148–159.

Rekonstrukce krojů pro obec Vranovice z období před polovinou 19. století (foto Ing. Zdeněk Bažant)

v Čechách a na Moravě, jejíž založení se datuje do roku 1816. Její majitel, pan Jiří Danzinger starší, přijel představit historii dílny, technologii barvení modrotiskem a jeho dnešní využití. Nejvíce dotazů padlo na praktické užití, praní a údržbu modrotisku. Pan Danzinger také zavzpomínal na období, kdy se dílna musela vyrovnávat s následky povodně. Mluvil ale také o dnešním stavu barvířství u nás a v Rakousku, o odbytu modrotisku na našem trhu a byl k dispozici k dotazům i mimo svůj příspěvek.

U barvení indigem jsme zůstali i v další přednášce. Z Uměleckoprůmyslového muzea v Praze přijela Ing. Alena Samohýlová a velmi fundovaně přednesla téma nazvané *Barvení sukní a zástěr krojů jižní a jihovýchodní Moravy indigem v 19. století*. Pro rekonstrukci modrých zástěr (fěrtochů) s výšivkou a kyjovských zástěr s dekorem svislých bílých řetízkových a rovných členitých pruhů prováděla zkoušková barvení. Cílem barvení bylo dosažení temně modrého vybarvení a metodou rezervy šitím před barvením dosažení ozdobných řetízků a pruhů.

Pro barvení na modro bylo do 20. století jediným a nejdůležitějším barvivem indigo, jež se získávalo z několika druhů rostlin a v 19. století se k nám importovalo již v čistém stavu extrahované z rostlin. Ing. Samohýlová představila v další části svého vstupu dva způsoby přípravy barvicí lázně z indiga, užívané v 19. století. Ukázala způsob kypový, nutný vždy pro izolaci indiga z rostlin, a do dneška obecně užívaný i pro přípravu barvicí lázně ze syntetického indiga. A také nám předvedla druhý způsob, jenž využívá rozpouštění indiga v kyselině sírové. V obrazové příloze demonstrovala obrázky vlastností obou způsobů vybarvení na vlně, bavlně a hedvábí. Druhotně prezentovala výsledky probarvení bavlněné tkaniny, rezervované šitím pro vytvoření řetízků a zdobných pruhů na kyjovských zástěrách, oběma barvicími postupy, i barvením syntetickými přímými barvivy, pro případnou rekonstrukci zástěr. Pro nejtmaší vybarvení doložila možnost použití vedle indigového barviva i přírodní barvivo heamatein, z modrého dřeva kreveně obecné (*Heamatoxylon campechianum*), lidově u nás nazývaného *kampeška*. Na závěr popsala techniku šité rezervy (šitá batika), kterou jsou barvením vytvořeny svislé zdobné pruhy na základní tkanině kyjovských zástěr.

V dopoledním programu pokračovala Silva Smutná z Muzea Vysočiny Třebíč, jež představila svůj příspěvek *Vázání šátku k slavnostnímu kroji v podhorácké vsi Doubravník*, a završil jej referát kolegyně Mgr. Evy Tomášové, pro pracovní povinnosti nepřítomné, s názvem *Vázání šátku k tzv. pajerskému kroji v Jihlavě*.

První příspěvek ukázal podobu vázání šátku k slavnostnímu kroji – a to v současné době v rámci doubravnické hodové chasy a v nedávné době v rámci Národopisného souboru Dóbrava (1956–1997). Starší minulost připomněly historické snímky a ukázky šátků z místní soukromé sbírky. Úvaz předvedla ve videoukázce hlavní osobnost v oblasti péče o tradiční lidovou kulturu na Doubravnicku – Vladimír Jirčík.

I druhý příspěvek ukázal v krátkém videu v současnou podobu vázání tureckého šátku k tzv. pajerskému kroji v rámci folklorního souboru Vysočan Jihlava. Pajerský kroj se v autentické podobě vyskytoval na území německého jazykového ostrova (*Iglauer Sprachinsel*) a nosil se do konce druhé světové války, kdy většina německého obyvatelstva musela následně území opustit.

Odpolední program uvedl Mgr. Jiří Mačuda, Ph.D., z Jihomoravského muzea ve Znojmě svou obsáhlou studii *Tradiční oděv na Znojmsku*. V úvodu zmínil, že po dlouhou dobu stálo Znojmsko zcela neprávem stranou zájmu český i německy píšících národopisců a z etnografického úhlu pohledu zůstalo do jisté míry neznámým a nezmapovaným koutem Moravy dodnes. Nalézalo se totiž v minulosti na pomezí bývalé národnostní hranice německého a českého etnika. Zatímco Němci sídlili až do konce druhé světové války v převážné části úrodného Podyjí, český živel se soustředil spíše v obcích ležících severně, severozápadně a severovýchodně od Znojma a dále také v bývalých soudních okresech Hrotovice a Moravský Krumlov. Tradiční oděv, jemuž se dále Jiří Mačuda věnoval, náležel k západomoravskému krojovému typu tří výraznějších etnografických regionů: Horácka a Podhorácka, dále Hřebečka a Podyjí. Na užším Znojmsku kroj vymizel na samém

Rekonstrukce krojů pro obec Vranovice z období před polovinou 19. století (foto Dagmar Sedláčková)

počátku druhé poloviny 19. století, v krajích vzdálenějších o něco později a na Krumlovsku a Hrotovicku definitivně zaniká až po roce 1890. Venkov se postupně přizpůsoboval městu a dnes se již s původními kroji na Znojemsku setkáváme jen během příležitosti svatováclavských hodů ve Vémyslicích. V kronikách a dobových zápisech se o lidovém oděvu mnoho nedočteme, ikonografických dokladů se příliš nedochovalo a v muzejních sbírkách na kroje ze znojemského regionu narazíme jen výjimečně. Celý výzkum vnímá etnograf jako počáteční, v němž bude zapotřebí i nadále pokračovat. Chtěl tedy k uspokojivým výsledkům bádání, snad kromě nezbytné spolupráce se širokou veřejností, dopomoci i textem své přednášky zabývající se nejen materiálem z celého znojemského okresu, ale i z oblastí, které s ním bezprostředně sousedí. To cítil jako důležité především v dnešních dnech, kdy zřetelně narůstá zájem obcí o obnovu původních a dávno zaniklých krojů.

Právě proto usiloval seznámit nás během přednášky s možnými variantami lidového oděvu, který se v hranicích znojemského okresu v minulosti nosival. Předběžně stanovené varianty vnímal jako případnou pomoc zájemcům při možné rekonstrukci svátečního kroje z jejich rodné obce a jakýsi odrazový můstek na počátku jejich badatelských snah. K oblasti Podyjí pak zmínil tři varianty krojů, jež tam zřejmě náležely: z Jaroslavicka, dále užšího, převážně německého Znojemska a také z Vranovska. K Horácku a Podhorácku zmínil kroje z Jemnicka a Moravskobudějovicka, dále ze severního Znojemska, kam náleží tradiční oděv z Jevišovicka a českých obcí ležících severně od Znojma a následně také kroje z Moravskokrumlovska, Rouchovanska a Hrotovicka. Neopomněl se věnovat ani lidovému oděvu z Brněnska, a to převážně z jeho jižní části rozkládající se v minulosti v bývalých soudních okresech pohořlickém a ivančickém. Nakonec nás seznámil ještě s obcí Jezeřany-Maršovice, která leží na samém severovýchodě okresu Znojmo a roku 2000 zde byl po konzultacích s PhDr. Miroslavou Ludvíkovou oživen místní sváteční kroj. Přestože Jezeřany-Maršovice v minulosti spadaly ke Krumlovsku, současná rekonstrukce vychází spíše z vlivů brněnských.

S projektem rekonstrukce slavnostního kroje pro obec Vranovice se přišel podělit starosta obce, pan Ing. Jan Helikar. Na začátek své prezentace si vypůjčil název po něm následující přednášky studenta Ústavu evropské etnologie FF MU Jana Blažka. Ten nazval svou prezentaci *Hody ve Vranovicích v roce 2014 po půl druhém století opět „v domácích barvách“*. *Senzace, nebo promarněná příležitost?* Pan starosta Helikar na to reagoval:

Rekonstrukce krojů pro obec Vranovice z období před polovinou 19. století (foto Dagmar Sedláčková)

„Ani jedno ani druhé. A proč? Neboť se jedná o daleko hlubší myšlenku a složitější proces.“ A právě onu genezi vzniku nejprve jednoho a následně devíti párů rekonstruovaných slavnostních krojů pro obec Vranovice vysvětlil. V úvodu se opřel o myšlenky, že je důležité, aby každé společenské uskupení, obec i město znalo svoji historii a identitu. A rekonstrukci slavnostního lidového kroje tak vnímá jako pouze jeden z prvků, který identitu nějaké společnosti definuje. V případě Vranovic je to území celého Podbrněnska, kam patří Zidlochovicko, část Pohofelicka – až po Ivaň, Vranovice a Přibice. Zdůraznil, že snaha vytvořit rekonstrukci tradičních lidových oděvů nebyl žádný módní výstřelek ani laciný návrat k tradicím, ale právě obnovení a zachování jednoho z prvků naší totožnosti. Poté se věnoval samotnému procesu vzniku. Rekonstrukce byla zadána kolektivu Městského muzea a galerie Hustopeče pod vedením Mgr. Soni Nezhodové, Ph.D. Hlavním tvůrcem pak byla v případě všech párů již zmíněná Yveta Petrásková z Bořetic. První odborně rekonstruovaný pár byl veřejnosti představen na besedě s občany 18. října 2010. Poté následovala fáze, již pan starosta nazval *Prezentace kroje veřejnosti – představení jednoho prvku vlastní identity*. Zdůraznil, že před obcí stál úkol trpělivě a přirozeně rekonstruovaný kroj prezentovat před veřejností – nejen ve Vranovicích, ale i v okolních obcích. Jako důležité vidí, že obec měla a dosud má mladé lidi – stárky, kteří se s novým krojovým párem ztotožnili a absolvovali mnoho společenských a kulturních akcí. Prezentace byla podpořena vhodnou a nenásilnou formou nejen představením krojů, ale i komentáři v mediích – např. v Břeclavském deníku, MF Dnes, České televizi a Českém rozhlasu. Postupně se podařilo najít podporu pro výrobu dalších devíti párů nejen u odborné a laické veřejnosti, ale i u zastupitelstva obce. Jako nejtěžší popisoval fázi, kdy bylo třeba najít finanční prostředky na realizaci a přesvědčit laickou veřejnost, že od tradiční lidové kultury nás nedělí období jedné, dvou ani tří generací, ale že to je daleko větší časový rozsah a že je tedy třeba opět sáhnout do období ještě před polovinou 19. století, kdy byl kroj funkčním oděvem venkovského, poddanského obyvatelstva neovlivněný novým způsobem života po zrušení poddanství a roboty. Ani toto nevnímá jako jednoduché. Pro mnoho lidí bylo odpovědí, že jejich rodiče a prarodiče si takovéto kroje nepamatují, že znají pouze kroje kyjovské – z půjčovny. Fáze výroby nových devíti párů se nesla v myšlenkách „nesklouznout ke kompromisům“. „Nastalo období, kdy se musela nesmlouvavě hájit

originalita kroje před různými, dobře myšlenými kompromisy,“ uvedl. Navrhována byla náhrada lacinějšími materiály a ušitím krojů „po domácí“, změna dominantních prvků na prvky moderní atd. To vše se však podařilo ustát a výroba devíti párů se zrealizovala.

Na závěr příspěvku položil otázku: „Co dál?“. A odpověděl: „Stárci poprvé absolvovali tradiční hody ve dnech 16.–18. října roku 2014 už v nových krojích. Veřejnost je přijala pozitivně. Nebyla to žádná senzace, jen jeden z dalších kroků k poznání naší skutečné historie, k poznání naší identity. Další kroky musí následovat. Rádi bychom, aby vznikl národopisný kroužek či spolek, v němž by se realizovala výroba dětských autentických krojů i větší a hlubší spolupráce s rodiči a se základní školou.“

Svůj vstup ukončil úvahami, v nichž zdůraznil: „Důslednost musí vždy být krok před povrchností a populismem. Mnoho z těch, kteří se chtějí veřejně zviditelnit, se ohání tradicí, aniž by věděli, co skutečná tradice je. Ještě není vyhráno a nikdy nebude, vždy bude nebezpečí, že si někdo zjednoduší život a řekne si, proč se trápit s tím a tím, když je možné si v půjčovně zajistit kyjovský kroj. Proč nechat šít další drahé páry krojů, když si můžeme půjčit kyjovské kroje za babku. Proč se máme starat pracně o vlastní kroje, když si je můžeme půjčit?“ Těmito otázkami svůj vstup ukončil.

Obec Vranovice má v plánu využívat ušité krojové páry do budoucna při Májových a hodových zábavách a různých dalších reprezentačních příležitostech.

Jak už bylo naznačeno a napovídá tomu i název dalšího příspěvku, na pana starostu Vranovic navázal svým komentářem Jan Blažek. Zopakoval okolnosti vzniku všech vranovických párů a vyslovil názor, že „... co do materiální kultury (do níž patří i kultura oděvné – pozn. autora) se tedy vranovické hody vrátilo do doby před rok 1880, kdy byl zdejší kroj odložen. Ne tak v případě kultury nehmotné. Hody proběhly ve stejném scénáři jako v letech předchozích, tj. bez snahy o oživení písňového, tanečního a zvykoslovného folkloru etnografického regionu Brněnska. Mimo to stárci kroje využili k jim nedůstojnému vystoupení při půlnočním překvapení či návštěvě poutových atrakcí. Aplikace kroje v praxi s sebou přinesla i první připomínky k ušití krojů stárkům na míru, např. nedostatečná velikost obutí.“

Přednáška shrnula, jakou formou se její autor snažil dosáhnout osvětu v řadách vranovických stárků tak, aby nejen nedocházelo k zacházení s kroji jako v době, kdy si je půjčovali z půjčovny kyjovského Dolňáčka, ale aby návratem k folkloru, jenž byl zaznamenán na území židlochovického panství, dovedli hody na úroveň, která by se stala vzorem a inspirací pro obce, s nimiž Vranovice sdílely do přelomových hodů 2014 stejný osud.

Celou konferenci ukončila přednáška MgA. Kristýny Petříčkové s názvem *Slavnostní lidový oděv v Blatné a Blatnici pod Sv. Antonínkem na Uherskoostrojsku, realizace rekonstrukce z let 1890 a 1930 a její aplikace v praxi*. Tento vybraný typ kroje následně paní Petříčková představila také v kontextu s dějinami odívání od počátku do poloviny 20. století včetně vzájemných vlivů oděvu módního a tradičního na přelomu 19.–20. století a ve 20. století v českém prostředí.

Další informace se již týkaly realizace vybraného typu slavnostního lidového oděvu dané lokality. Ta inovativním způsobem pracuje s výběrem identických textilních materiálů a pozamenterie. Striktně zachovává charakter a formosloví vybraného typu kroje, jehož výsledek má edukační a reprezentační funkci. Ve svém závěru předložila přednášející možnost využití rekonstrukce oděvu v současnosti a opřela celou přednášku o bohatý obrazový materiál. Její přístup jsme shledali jako velmi precizní, kvalitní a inspirativní.

Čtvrtý odborný seminář v Hustopečích opět ukázal, jak moc je třeba taková setkání odborníků, tvůrců i nositelů krojů realizovat, neboť pokládám za velmi podnětné, pokud se diskuze udrží v korektní a etické rovině s úctou ke všem zúčastněným, pokládat tyto otázky, vyjadřovat se k nim a přemýšlet o různých úhlech pohledu, jak přistupovat k tradiční lidové kultuře, snažám o její rekonstrukci a co nejpřirozenější možné aplikaci do současného života těch, kteří o ni mají zájem a chtějí ji udržovat a připomínat. Vidíme i po této konferenci, jak je třeba sdílet zkušenosti, do jaké míry to ještě lze, do jaké míry zachovávat její autentičnost tak, aby to její udržování nositele bavilo, těšilo a zároveň bylo co nejvíce „pravdivé“, odborné a přirozené.